

Vrápenec velký – nový druh pro severozápadní Čechy

Přemysl Tájek a Pavla Tájková, Český svaz ochránců přírody Kladská

Od rozhodnutí provádět v Krušných horách soustavnější letní výzkum netopýrů uplynulo už 15 let. Veškeré nepohodlí, jež s sebou taková práce přináší, bylo hravě převáženo naším nezměrným počátečním odhodláním. Touha po poznání byla jednoduše silnější než noční chlad pronikající někdy až do morku kostí, ostré zuby rozhořčených netopýrů i nedostatek spánku. Podařilo se nám tak zmapovat letovou aktivitu netopýrů na řadě nadějných míst, jež tito tajemní noční tvorové koncem léta a na podzim využívají k tzv. rojení. Z těchto lokalit byly nakonec k pravidelnému monitoringu vybrány tři nejlepší. Ve všech případech jde o vlety do rozsáhlých podzemních prostor, kde každoročně stále stejným způsobem netopýry odchyťáváme do nárazových sítí, určíme je, měříme, vážíme a kroužkujeme.

Hned během prvních let výzkumu se podařilo získat řadu výjimečných faunistických nálezů. V některé z nich jsme od počátku tajně doufali, přestože bylo jasné, že patří spíše do říše nespílnitelných přání. Jedním z takových bylo například odchytení vzácného netopýra pobřežního, o němž jsme psali na stránkách Arniky 1/2011. S tím, jak se postupně naplňovala naše nejodvážnější badatelská očekávání, však časem muselo nastat nevyhnutelné: nezbylo, co víc si přát. K neuspání a prokřehlým prstům se přidalo uspávání dětí, a odhodlání pokračovat ve výzkumu bylo nejednou podrobeno nelehké zkoušce. Nezbyvalo, než si stále připomínat, že nejcennější přírodovědné poznatky přinášejí právě dlouhodobé výzkumy umožňující hodnotit vývoj společenstev v čase a sledovat osudy jednotlivých označených jedinců. Oporou se nám stali četní kamarádi, jež nám (s ohledem na své aktuální spánkové rezervy či rodinný stav) s odchty významně pomáhali.

Jednou ze tří zmíněných pravidelně sledovaných lokalit je **důl Mauritius u Hřebečné**.

Odchyt zde probíhá vždy na dvou místech – na severním konci Schnepovy pinuky a po obvodu zamřížovaného ústí šachty ležící o 120 metrů severněji. Kouzelné místo v krajině s nečetnými trychtýřovitými propadlinami dávno opuštěných štol a staletými kopečky hlušiny. To vše porostlé souvislým kobercem vřesu, brusinek, borůvek, vlochyní a šichy. Z barevného porostu keříčků roztroušeně vyrůstají křivolaké jeřabiny, koncem léta obalené hrozny červených plodů. Horský ráz území dotvářejí pravidelné tmavé kužele rozptýlených smrků. Oblíbené místo nejen nás, ale i kolegy Vládi Melichara, jenž si ani letos nenechává odchyt ujít a záhy po svém příjezdu zodpovědně míří i se svými dětmi k sítím postaveným u horní jámy. Sledujeme vzdalující se světýlka čelovek a jsme rádi, že dnes na odchyt nebudeme sami. Je sobota 2. září, předposlední den prázdnin. Je bezvětří, oblačno a hlavně poměrně teplo – ještě po západu slunce teploměr ukazuje příjemných 13 °C. Lepší počasí jsme si ani nemohli přát a nadcházející noc slibuje, že se do svítání nezastavíme. První netopýr se chytá přesně v 21:00. Netopýr velký; snad jich dnes v noci nebude moc, jejich vymotávání ze sítí je složitější než u menších druhů a dokážou pěkně „pocuchat“ nejen sítě, ale i prsty. Za půl hodiny k nám míří světla od severní jámy a několik plátěných pytlíků s netopýry, jeden z nich doprovázený šibalským úsměvem a komentářem: „To neuhodnete!“. Neuhodli jsme, ani napočtvrté...

Vrápenec velký (*Rhinolophus ferrumequinum*) patří v České republice mezi nejvzácnější druhy letounů a savců vůbec. Jde totiž o druh, který se vyskytuje v jižnějších oblastech, rozšíření druhu v Evropě určuje minimální průměrná roční teplota + 10 °C. Severní hranice jeho výskytu probíhá jižním Německem, Rakouskem a Slovenskem, severněji

Krajina v okolí dolu Mauritius s četnými pozůstatky hornické činnosti.

byl zaznamenán pouze ojedinělý výskyt migrujících jedinců. Od roku 1950 byl vrápenec velký v České republice zaznamenán pouze desetkrát, přičemž většina záznamů pochází z Moravy. Záznamy z Čech pocházejí z Českého krasu (Hanák 1962), štolý Černá řeka v domažlické části Českého lesa (Červený et al. 2006), ze sklepení hradu Rabí (Červený 2017) a z jeskyně v Klokočských skalách v Českém ráji (D. Horáček 2023, nepubl. data). Nález z Krušných hor je tak teprve pátým záznamem o výskytu druhu v Čechách. Zároveň jde o první nález vrápence velkého v Čechách z letního období, tedy mimo období zimního spánku. Nejbližší známá mateřská kolonie vrápenců

velkých je známa z Bavorska, z městečka Hohenburg severně od Regensburgu (zdejší kolonie se nachází na půdě měšťanského domu, který byl kvůli ochraně druhu ochráněni odkoupen; kolonie je po mnoho let sledována a rozrůstá se). I přestože Hohenburg a Mauritius dělí vzdálenost 142 km, zdá se nejpravděpodobnější, že „náš“ vrápenec má, podobně jako jedinci nalezení v jihozápadních Čechách, vazbu právě na tamní mateřskou kolonii. Zda tomu tak ale skutečně je, možná ukáže náš kroužek.

Co je na nálezu nejvíce zarážející, je vysoká nadmořská výška lokality – severní jáma dolu Mauritius se nachází v 1018 metrech. Nelze se

Jako netopýři jsou u nás obvykle poněkud nepřesně označovány živočichové z řádu letounů (*Chiroptera*), jenž je u nás zastoupen dvěma čeleděmi: netopýrovitými (*Vespertilionidae*) a vrápencovitými (*Rhinolophidae*). Čeleď vrápencovitých zahrnuje přes 70 druhů, v České republice žijí ale pouze dva z nich – vrápenec velký (*Rhinolophus ferrumequinum*) a vrápenec malý (*R. hipposideros*). Vrápenec malý je u nás mnohem častější, především na Moravě, odkud se v posledních desetiletích šíří směrem na západ, nicméně na území Karlovarského kraje doposud zjištěn nebyl. Pro všechny vrápence je typická

silná vazba na přírodní jeskyně, kde zimují v typických formacích – jednotlivě volně zavěšení na stropě, zabalení do létacích blan. Podivné blanité výrůstky v okolí nosu vrápencům slouží k usměrňování echolokačních hlasů, jež vrápenec vydává nosem (na rozdíl od většiny ostatních druhů netopýrů, kteří echolokační zvuky vydávají hlasivkami). Zvukový proud je velmi úzký a plošná intenzita zvuku je mimořádně vysoká, po několika metrech ovšem výrazně klesá. Vrápenec jsou tak specialisty na lov v listoví, kde umí velmi obratně manévrovat a často sbírají hmyz přímo z povrchu listů (Anděra et Horáček 2005).

Vrápenec velký odchycený u dolu Mauritius byl samec, vážil 22,95 g, délka předloktí byla 56,1 mm a dostal kroužek číslo CZ05480. Všechny fotografie Přemysl Tájek.

tak ubránit pocitu, že záznam tak teplomilného druhu, jakým je vrápenec velký, je dalším z řady konkrétních dokladů ukazujících na probíhající klimatické změny. Nasvědčoval by tomu i další druh netopýra, jehož se nám podařilo též noci na Mauritiu odchytil – netopýr brvitý (*Myotis emarginatus*). Poprvé jsme se s ním při odchycích v Krušných horách setkali v roce 2018, pak v roce 2019 a v roce 2023 jsme odchytili dokonce hned dva jedince. Jde o teplomilnější druh, který se do Čech v posledních desetiletích významně šíří z Moravy.

Je 3. září ráno, brzo bude svítat, balíme síť. Počítáme řádky v zápisníku, chytilo se 111 netopýrů, 8 druhů. Rekord se nekoná, někdy to bývá i přes 300 kusů. To ale nevadí, dnešní „netopýří noc“ byla opět jedna z těch, na kterou se jen tak nezapomíná... A v hlavě už zase hlodá – co asi chytíme příště? ■

Literatura:

Anděra M. et Horáček I. (2005): Poznáváme naše savce. – Sobotáles, Praha, 327 pp.

Červený J. (2017): První nálezy dvou druhů netopýrů, vrápence velkého (*Rhinolophus ferrumequinum*) a netopýra vroubeného (*Pipistrellus kuhlii*), v Pošumaví (Chiroptera). *Lynx*, n. s. (Praha), 48: 201–202.

Červený J., Fišr V., Faschingbauer P. et Bufka L. (2006): Bats of the Čerchovský les Mts. and the first record of the greater horseshoe bat (*Rhinolophus ferrumequinum*) in western Bohemia (Czech Republic) (Chiroptera). *Lynx*, n. s., 37: 67–78.

Gaisler J. (1997): Preliminary data on the distribution of Rhinolophidae in the Czech Republic and variation in numbers of *R. hipposideros* in S-Moravia. Pp.: 55–57. In: Ohlendorf B. (ed.): Zur Situation der Hufeisenassen in Europa. Arbeitskreis Fledermause Sachsen-Anhalt e.V., Stecklenberg, 182 pp.

Hanák V. (1962): Zpráva o nálezu vrápence velkého, *Rhinolophus ferrumequinum* (Schreber, 1774) a netopýra brvitého, *Myotis emarginatus* (Geoffroy, 1806) ve středních Čechách. *Lynx*, n. s., 1: 22–23.

Tájek P., Blažková P. et Cehláriková P. (2011): Nově objevený druh netopýra pro západní polovinu Čech – netopýr pobřežní. – *Arnika*, přírodou a historií Karlovarského kraje 1/2011: 10–13.

Zukal J., Šafář J., Berková H., Kovařík M., Koudelka M. et Wagner J. (2014): *Rhinolophus ferrumequinum* in Moravia – an irregular migrant in the Czech bat fauna. *Vespertilio*, 17: 223–229.